

הווילות שעל אגם ואנזה

הווילות שעל אגם ואנזה - עולמם של
המעמד הבורגני הגבוה ולשכות נאציות

התערוכה מספרת את סיפורם של וילות אחדות ודייריהן כאן לגדות אגם ואנזה. התערוכה מתמקדת הן ברדיפות שהיו מנת חלקם של דיירים יהודים לשעבר, והן בשימוש שעשו מוסדות נאציים ולשכות של האס-אס ברבים מן הבתים. הסביבה שלגדות אגם ואנזה הגדול ואגם ואנזה הקטן, השוכנים בין ברלין לפוטסדום, התפתחה בשנות ה-70 של המאה ה-19 לשכונת וילות של המעמד הבורגני הגבוה ונקראה "מושבת אֶלְזֶן" (Colonie Alsen).

ברלינאים אמידים - ביניהם גם יהודים מן המעמד הבורגני הגבוה - בנו כאן וילות לשימוש כבתי קיט. לצד האמן מקס ליברמן חיו כאן גם משפחות מפורסמות אחרות, כגון המו"לים לנגנשיידט וּשְפֶרִינגֶר. נראה כי במושבת אלזן לא היה להבדלי דת תפקיד מרכזי. ברלינאים נוצרים ויהודים חיו בשכונת וטיפחו קשרים חברתיים הדוקים זה עם זה, וחלקו אפילו את בית הקברות המקומי.

אחרי תפיסת השלטון של הנציונל-סוציאליסטים השתקעו

PDF

מען

**House of the
Wannsee Conference
Educational and Memorial Site**

Am Grossen Wannsee 56-58

D-14109 Berlin

Phone: +49-30 - 80 50 01 0

Fax: +49-30 - 80 50 01 27

E-Mail: [info\[at\]ghwk.de](mailto:info[at]ghwk.de)

מזכירות

מיום שני עד יום שישי 9:00 - 15:00

ברבות מן הווילות שעל אגם ואנזה ארגונים ופונקציונרים נאציים. במסגרת ה"אריזציה" הוכרחו משפחות יהודיות למכור את הווילות שלהן - לרוב במחיר נמוך מערכן בשוק. חלקן היגרו מגרמניה וחלקן גורשו.

החל ב-1937 ניהל שירות הביטחון של רייכספיהרר-סס גם פעילות ביון בוואנזה. לשם הרחבת הפעילות במקום ניכס שירות הביטחון (SD) - לימים המשרד הראשי לביטחון הרייך (RSHA) - גם רכוש יהודי. ראשית החרים הגסטפו רק וילות אחדות. רכישות נוספות של מגרשים מומנו באמצעות הון מוחרם של יהודים שגורשו, מה שנקרא "החשבון היהודי"; המשרדים רוהטו בחלקם ברהיטים של משפחות יהודיות.

ב"מחנה ההכשרה ואנזה", שהפעילה ההתאחדות הארצית של יהודים בגרמניה לפי דרישת האס-אס, עבדו בני נוער יהודים. בתחילה אמור היה המחנה להכשירם להגירה לפלשתינה; אחר כך נהפך המוסד לחלק מ"גיוס העבודה הסגור", זאת אומרת למחנה לעבודת כפייה. אחדים הצליחו לרדת למחתרת יחד עם המורה שלהם יצחק שְׁוֹרְזֶנְץ (1915 - 2005). ממש עד הגירושים בפברואר 1943 כפה המשרד הראשי לביטחון הרייך על יהודים צעירים לעבוד במתקנים שלו בוואנזה.

בגדה השנייה של אגם ואנזה גרו נאצים בכירים רבים: ברחוב אַם זאנדוֹרְדֶר (Am Sandwerder), לא רחוק מתחנת הרכבת "ואנזה", גרו למשל שר הכלכלה של הרייך, ולטר פונק, שבשנת 1939 השתקע בוילה של הבנקאי היהודי הנס ארנולד אחרי שזה היגר ב-1936, וכן המשפטן הנאצי, מנכ"ל משרד הפנים של הרייך, ד"ר וילהלם שטוקארט (1902 - 1953), אשר ב-1942 ייצג את משרד הפנים בוועידת ואנזה. בקרבת מקום, בקרוֹנְפְּרִינְצִינְוֶג (Kronprinzessinenweg), גר ד"ר ברנהרד לֶזֶנֶר (Lösener), הממונה על מדור היהודים במשרד הפנים של הרייך, שהכין את התדריך לשטוקארט לקראת ועידת ואנזה וב-19 בדצמבר 1941 דיווח לו על הוצאתם להורג בירייה של כ-1,000 יהודים ברלינאים בריגה.

בחצי האי שְׁוואנְוֶרְדֶר (Schwanenwerder) יש תערוכה באוויר הפתוח המספרת על תושבי האי: מלבד הגאוליטר של ברלין ושר התעמולה של הרייך ד"ר יוזף גבלס והארכיטקט הנאצי ולימים שר החימוש אלברט שְׁפֶר התגורר שם גם מנהל הלשכה למדיניות גזע של המפלגה הנאצית, הרופא ד"ר ולטר גרוס. מאחר שהיה תועמלן של מדיניות הגזע הנאצית הוא פעל בנחישות באביב 1941 להשוואת מעמדם של "יהודים מלאים" ושל "בני תערובת יהודים", וטען שהיא "נכונה ונחוצה מבחינת

מדיניות הגזע". לדבריו, "יהודים למחצה" יש "למגר מאירופה" בדיוק כמו "יהודים מלאים"; ואילו בנוגע ל"יהודים לרביע" יש לדאוג לצמצום התרבותם עד כמה שניתן. דבריו אלה היו תמריץ לפעילות מתואמת בין הלשכה למדיניות גזע, לשכת המפלגה והמשרד הראשי לבטחון הרייך. זה הוביל להצעה, שלפחות בשטחים הכבושים במזרח יטופלו "בני תערובת יהודים" ו"יהודים מלאים" טיפול דומה. גם בוועידת ואנזה מילא "פיתרון שאלת בני התערובת" תפקיד מרכזי. בעניין זה התקיימו שתי ועידות המשך ובהן הוחלט לדחות את הדיון בשאלה לזמן אחר. בניגוד ל"יהודים מלאים", מרוב "בני התערובת" הגרמנים נחסך הגירוש; עם זאת, כמה מהם גורשו עוד בפברואר 1945.

אחרי השחרור בראשית מאי 1945 השתקעו בתי חולים, מוסדות פנאי ומוסדות חינוך ומוסדות אזרחיים אחרים בווילות שלגדות אגם ואנזה.

טקסט: ד"ר הנס-כריסטיאן יאש
© בית ועידת ואנזה, ברלין 2015